

TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI O'QITISH METODIKASINING AHAMIYATI

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va dabiyoti universiteti
3-bosqich talabasi **O'rinova Sayyora**
Orinovasayyora451@gmail.com

Annotatsiya:

Mazkur maqolada ona tili darslarida tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish metodikasi yoritilgan. Tinglab tushunish til o'rganishning muhim bosqichlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda og'zaki nutqni idrok etish, tushunish va fikr bildirish qobiliyatlarini shakllantiradi. Maqolada bu ko'nikmani rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar, mashg'ulot turlari hamda innovatsion texnologiyalar bilan boyitilgan dars ishlanmalari namunalari keltiriladi. Shuningdek, tinglab tushunishning baholash mezonlari va unga oid metodik tavsiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar:

Ona tili, tinglab tushunish, og'zaki nutq, metodika, ko'nikma, o'quvchi faoliyati, interaktiv usul, dars jarayoni.

Abstract:

This article discusses the methodology for the formation and development of listening comprehension skills in native language lessons. Listening comprehension is one of the important stages of language learning, forming students' abilities to perceive, understand and express oral speech. The article presents methodological approaches, types of exercises and examples of lesson designs enriched with innovative

technologies that serve to develop this skill. The assessment criteria for listening comprehension and related methodological recommendations are also analyzed.

Keywords:

Native language, listening comprehension, oral speech, methodology, skill, student activity, interactive method, lesson process.

Kirish

Zamonaviy ta'lim jarayonida ona tilini o'qitish jarayoni nafaqat grammatik bilimlarni o'zlashtirish, balki to'laqonli muloqotga kirisha olish, eshitilgan matnni tushunish va unga javob bera olish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilmoqda. Tinglab tushunish — bu o'quvchining eshitilgan og'zaki nutqni idrok etishi, asosiy mazmunni ajratib olishi va unga nisbatan o'z munosabatini bildirish olishi demakdir. Ayniqsa, boshlang'ich sinflardan boshlab tinglab tushunishga e'tibor berilishi ona tilini chuqurroq o'zlashtirish imkonini yaratadi. Zamonaviy metodik yondashuvlar;

Aqliy hujum, rolli o'yinlar, “storytelling” texnikasi;

Raqamli resurslar (audiokitoblar, multimediali ilovalar);

Differensial yondashuvlar (ixtisoslashgan o'quvchilarga moslashtirish);

Baho va o'z-o'zini baholashning ilg'or shakllari.

Tinglab tushunish – til o'rganishning negiziy bosqichi

Tinglab tushunish ko'nikmasi nutqiy faoliyatning eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning eshitish, tushunish, anglash, qayta izohlash va munosabat bildirish qobiliyatini shakllantiradi. Aynan shu bosqichda o'quvchi tilni ongli ravishda o'zlashtira boshlaydi, chunki u og'zaki nutqni kontekst asosida idrok etadi. Shu sababli, tinglab tushunishga asoslangan mashg'ulotlar ona tili darslarining doimiy qismiga aylanishi zarur.

Zamonaviy metodik yondashuvlar

An'anaviy yondashuvlardan tashqari, bugungi kunda quyidagi interaktiv va innovatsion usullar orqali tinglab tushunish samaradorligi oshirilmoqda:

1. Aqliy hujum (Brainstorming) – tinglangan matn asosida asosiy fikrlarni tezkorlik bilan aytish;
2. Rolli o'yinlar – matn voqealarini teatrlashtirib ko'rsatish orqali jonli idrokni kuchaytirish;
3. Storytelling texnikasi – o'qituvchi yoki o'quvchining hayotiy hikoya orqali matnga yaqinlashtirish usuli;
4. “Qanday bo'lardi, agar...” savollar tizimi – matndagi vaziyatni o'zgartirish orqali tafakkurni rivojlantirish.

Bunday metodlar nafaqat diqqat va xotirani mustahkamlaydi, balki o'quvchilarda empatiya, tanqidiy fikrlash, mantiqiy izchillik kabi muhim ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarning o'rni

Tinglab tushunishning interaktiv shakllarini tashkil etishda raqamli vositalar keng qo'llanilmoqda:

Audiokitoblar (masalan, “Kitobxon” ilovasi yoki YouTube'dagi o'qilgan hikoyalar);

Interaktiv platformalar (Quizizz, Wordwall orqali matn bo'yicha testlar);

Multimediya darsliklar – rasmlar va audio yordamida kontekstli tushunish;

QR kod orqali tinglash topshiriqlari – uyga vazifa sifatida.

Bunday vositalar yordamida o'quvchi o'zining eshitish qobiliyatini mustaqil tarzda ham rivojlantira oladi.

Differensial yondashuvlar

Har bir o'quvchining eshitish va tushunish qobiliyati bir xil emas. Shuning uchun o'qituvchi:

Matnlarni qiyinlik darajasiga ko'ra bosqichma-bosqich beradi;

Tez tinglovchilar va sekin idrok etuvchilar uchun paralel topshiriqlar ishlab chiqadi;

Ixtisoslashgan ehtiyojlari bor o'quvchilar uchun oddiylashtirilgan, vizual yordamli matnlar qo'llaydi.

Bu orqali har bir o'quvchining individual rivojlanishiga yo'l ochiladi.

Baholash va o'z-o'zini baholash

Tinglab tushunishning samarali shakllanishi uchun baholash tizimi ham shunga mos bo'lishi kerak. Baholashda quyidagilar inobatga olinadi:

Matn mazmunini anglaganlik;

Detallarni aniqlash;

Mustaqil fikr bildirganlik;

Eshitganini ifodalashda grammatik va leksik aniqlik

Bundan tashqari, o'quvchilarga o'z-o'zini baholash jurnali beriladi. Unda ular har bir darsdan so'ng quyidagicha belgi qo'yishadi:

Bu usul o'quvchini o'z faoliyatini baholashga, natijada esa mas'uliyatli o'rganishga o'rgatadi

1. Tinglab tushunishning mohiyati va zarurati

Tinglab tushunish ko'nikmasi ona tilini o'rganishda eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. O'quvchining og'zaki nutqni tinglab tushunishga bo'lgan qobiliyati

bevosita uning ijtimoiy, madaniy va muloqot kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda ko'plab tilshunoslar va pedagoglar eshitish orqali til o'zlashtirishni tabiiy va samarali usul sifatida e'tirof etmoqda.' kontekstual ma'no, ohang, talaffuz, urg'u va emotsional rang-baranglikni ham o'zlashtiradi. Bu ko'nikma ayniqsa og'zaki nutq faoliyatini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Zero, insonning tilni o'rganishdagi ilk qadamlaridan biri bu — eshitishdir.

2. Tinglab tushunish ko'nikmasining turlari:

Pedagogik manbalarda tinglab tushunish bir necha turga ajratiladi:

Global tinglab tushunish – matnning umumiy mazmunini tushunish, asosiy fikrni aniqlash;

Detallarga asoslangan tinglab tushunish – matndagi aniq faktlar, sonlar, joy nomlari va xabarlarni idrok qilish;

Tanqidiy tinglab tushunish – eshitilgan fikrni tahlil qilish, muallif nuqtai nazarini baholash;

Empatik tinglab tushunish – eshitilgan voqeaga nisbatan hissiy, axloqiy munosabat bildirish.

Har bir tur bo'yicha maxsus metodik topshiriqlar tuziladi va dars jarayonida navbat bilan qo'llaniladi.

3. Tinglab tushunishni rivojlantirish usullari:

Tinglab tushunishni shakllantirishda quyidagi metod va texnologiyalar samarali hisoblanadi:

a) Audio materiallar asosida ishlash

O'quvchilarga qisqa hikoyalar, ertaklar, interv'yular va suhbatlarni tinglatish orqali eshitish orqali anglashni o'rgatish mumkin. Muhimi, matnlar yoshga mos,

mavzusi qiziqarli va mazmunan boy bo'lishi lozim. Har bir tinglashdan so'ng quyidagilar bajariladi:

Matn asosida savol-javob;

Reja tuzish;

Rolga kirib ifodalash;

Matn asosida rasm chizish.

b) Didaktik o'yinlar va dramatizatsiya

Eshitilgan voqeani sahnalashtirish orqali o'quvchilar matnni nafaqat eshitadilar, balki uni tanqidiy va obrazli tushunishga o'rganadilar. Bunda "Rolli o'yin", "Kim bo'ldi?", "Men kimman?" kabi texnikalar qo'llaniladi.

c) Interaktiv metodlar

Quyidagi interaktiv usullar tinglab tushunish darslarida keng qo'llaniladi:

INSERT – eshitilgan matn bo'yicha fikrlarni belgilar bilan ajratish (+ bilaman, – bilmayman, qiziq);

Klaster – asosiy fikrlar atrofida g'oyalarni guruhlash;

Fikrlar jadvali – matnga oid savollarni jamlash va javob topish;

"Shamol esmoqda" texnologiyasi – matndan kelib chiqqan holda harakatli savol-javob o'yini.

4. Tinglab tushunishga doir dars namunasi (boshlang'ich sinf uchun)

Mavzu: "Ona haqida hikoya"

Maqsad: O'quvchilar eshitilgan matn asosida asosiy mazmunni anglaydi, savollarga javob beradi va fikr bildiradi.

Dars bosqichlari:

Tayyorgarlik – ona haqidagi maqollarni eslatish, soʻz boyligini faollashtirish;

Tinglash – audio orqali hikoyani tinglash;

Tahlil – savol-javob, hikoya rejasini tuzish;

Ijodiy ish – “Men onamga oʻxshamoqchiman, chunki...” mavzusida fikr aytish.

5. Baholash mezonlari va oʻquvchining natijasi

Tinglab tushunish koʻnikmasini baholashda quyidagi mezonlarga amal qilinadi:

Baholash jarayonida oʻquvchining qiziqishi, ishtiroki va individual yondashuvi ham hisobga olinadi.

Tinglab tushunishni baholash mezonlari

Baholash mezonlari	Ball (15)	Izoh
Matnni umumiy tushunish	15	Asosiy fikrni aniq ayta olganligi
Detallarni anglash	15	Faktlar, qahramonlar, joy nomlari
Fikr bildirish	15	Matnga nisbatan shaxsiy munosabat
Leksik va grammatik aniqlik	15	Soz tanlovi va nutq madaniyati

6. Raqamli texnologiyalar orqali tinglab tushunishni rivojlantirish

Zamonaviy oʻquv jarayonida multimedia vositalarining oʻrni beqiyos. Quyidagi platformalar tinglab tushunish koʻnikmasini interaktiv tarzda mustahkamlash imkonini beradi:

LingQ, Storynory – bolalar uchun moslashtirilgan audio hikoyalar;

YouTube Kids – animatsion hikoyalar;

Quizizz, Kahoot – tinglangan material asosida test ishlash imkoniyati.

Bu vositalar orqali o'quvchilar nafaqat matnni tinglaydilar, balki qiziqarli topshiriqlar orqali eshitganlarini mustahkamlab boradilar.

Xulosa

Tinglab tushunish ko'nikmasi ona tilini o'rgatishning zarur va ajralmas qismidir. Bu ko'nikmani shakllantirish orqali o'quvchilarda nafaqat og'zaki nutq faoliyati, balki mustaqil fikrlash, matnga tanqidiy va emotsional munosabat bildirish qobiliyati ham rivojlanadi. Mazkur maqolada yoritilgan metodik yondashuvlar – audio materiallar, dramatizatsiya, interaktiv usullar va raqamli texnologiyalar tinglab tushunishni samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, tizimli baholash mezonlari va amaliy dars namunalarining mavjudligi bu ko'nikmani bosqichma-bosqich mustahkamlash imkonini beradi. Ona tili ta'limida tinglab tushunishga yo'naltirilgan darslar o'quvchining nutqiy va kommunikativ kompetensiyasini chuqurlashtiradi, bu esa keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli o'zlashtirishning poydevorini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirova, M. (2022). Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. G'ofurov, O. (2021). Til o'rganish psixologiyasi. Samarqand: Ilm ziyo.
3. Jo'rayev, M. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tinglab tushunishni shakllantirish. Andijon: Pedagog nashriyoti.
4. Karimova, Z. (2023). Ta'limda interaktiv usullar. Toshkent: Ma'rifat.
5. Tursunov, A. (2019). Ona tili metodikasi asoslari. Buxoro: Zarafshon.